

A segesvári patikamúzeum

A 13. század első felében Segesvárra (Schassburg, Sighișoara) betelepített szász családok jó mesteremberek voltak, a Magyar Királyságban akkor ismertnél fejlettebb technikát alkalmaztak, és a magyar királyok számos kiváltságot biztosítottak a szász betelepülőknek.

A 14. század második felére Segesváron számos kézműves céh keletkezett, 1367-ben már városként emlegetik az egykori dokumentumok „Civitas Segusvar” néven. A városi ranggal számos kiváltság járt. A céhek áttalcsízített eszközöket, használati tárgyakat messze földről ideérkezettek keresték, kereskedők jöttek minden irányból, nem kevés jövedelmet biztosítva a városnak és polgárainak. Segesvár egyre fontosabb központtá nőtte ki magát, Kolozsvárral, Szebennel egyenrangúvá vált.

A templomok mellett kolostorok épülnek. 1461-ben említik először az alsóváros délnyugati kijáratánál épült Szent Antal templomot, kolostort és ispotályt. Ezt a templomot a 19. század végén bontották le vasútépítés miatt, de ma is kórházi templom néven emlegetik.

A Szent Antal rendi kórház a betegek, öregek mellett a zarándokoknak is menedéket nyújtott. Az itt dolgozó testvérek ismerték az akkor elterjedt gyógymódokat, ismerték a növények gyógyhatásait, ők maguk is termesztettek gyógynövényeket. Ismerték bizonyos ásványi anyagok gyógyhatásait is, hiszen ezek nélkül az ispotály nem létezhetett.

1507-ben épült egy lepráskórház és templom is az ún. leprás telepen. A városi tanács 1507-ben pénzösszegeket utalt ki, a fennmaradt dokumentum szerint, a „hospitali in Segusvár, leprosis ibidem” részére.

A Szent Antal rendi kolostoron kívül Segesváron is működtek Domokos rendiek, Benedek rendiek, Jezsuiták stb. a rászorulóknak ellátásában.

1556-ban Segesvár lakossága lutheránus hitre tért, a legtöbb szerzetes elhagyta a várost. Valószínű gyógyítási, jótékonyági szerepüket mások vették át, világiak, akik korábban a szerzetesek munkatársai voltak, a világi elemek egyre nagyobb szerepet kaptak.

A város fejlődése, polgáriasodása, a helyi és általános törvények hangsúlyos megjelenésével a város kénytelen volt kórházakat, gyógyszerházakat is biztosítani a lakosságnak.

1575-ben Segesváron már két kórház is működött. Bár írásos bizonyíték nincs arra nézve, hogy gyógyszerház is létezett volna, de nehéz lenne elképzelni két kórház működését gyógyszerház nélkül.

Kezdetben külföldről jött szakemberek biztosították az egészségügyi ellátást, később az itt lakó népek soraiból – első sorban a szászok közül – kerültek ki a nyugati egyetemeken felkészült diákoknak köszönhetően. Segesváron a 15. század folyamán 95 fiú vállalta a nehéz, költséges külföldi diákéletet.

Segesvári írott emlékek szerint az első orvos Pancretius Chirurgus volt 1566-ban, sírköve ma is létezik.

A 17. század végén Erdélyben 6 nyíltkörű gyógyszertár létezett, melyek a városok tulajdonában voltak. **A gyógyszerészek leltár alapján vették át a várostól a gyógyszertárakat**, berendezéssel és gyógyszerekkel együtt és saját számlájukra vezették. Szakember hiányában a gyógyszertárakat be kellett zárni.

A 17. században Segesváron élő és működő jegyző, neves krónikás Georgius Kraus „Erdély krónikája” című könyvében olvashatjuk, hogy **1663-ban Apafi Mihály fejedelemnek a török-osztrák háború idején az érsekújvári táborban való gyengélkedése alkalmával a segesvári Andreas Bertramus küldött gyógyszert (Spiritus vitrioli) megbízható, gyors küldönc által. Vajon A. Bertramus lehetett az első működő patikus Segesváron még 1700 előtt?** Erre konkrét bizonyíték nincs, nevével még találkozunk a segesvári patikamúzeum leírásánál.

Egy későbbi adat szerint a segesvári Paul Karstchen gyógyszerészi gyakorlatot végzett a szebeni gyógyszerész, Georgius vezette gyógyszertárában (18.-ik század).

A 18. század első felében már három működő patika létezett Segesváron.

1.

„Korona” patika (Apotheke zur Krone), amelyet meglehet még Andreas Bertramus alapított 1700 előtt. 1766-ig működött, amikor eddig ismeretlen okokból bezárt, és csak 1820-ban nyitotta meg újra Wagner Josef, és 1948-ig működött.

2.

Az irodalmi adatok szerint Segesvár első patikájaként említik az 1720-ban alapult és megnyitott **„Oroszlán” városi patikát (Apotheke zum Löwen)**. Ezt a gyógyszertárat első vezetője megvásárolta és 1737-ig tovább vezette, majd fia örökölte és vezette több mint ötven éve keresztül.

3.

A **„Sas” patika (Apotheke zum Adler)** 1755-ben alapult és működött az államosításig. **A felsorolt három gyógyszertárból állt össze a segesvári patikamúzeum anyaga**, de közülük főleg (90%) az egykori „Sas” (Adler) patikából.

Romániában viszonylag kevés patikamúzeum van, a gazdagabb gyűjteménnyel rendelkezők Erdélyben található, a következő városokban: **Szeben** (Patikamúzeum és Brukenthal múzeum), **Kolozsvár** (Patikamúzeum és Erdélyi Történelmi Múzeum), **Segesvár (A Történelmi Múzeum keretében)**, **Brassó** (A Történelmi Múzeumban vannak az első brassói patikából –1514 – származó tárgyak), **Oravicza Bánya** (Knoblauch Múzeum tulajdonában van a 17. századból származó bútorzat, patikai eszközök, könyvtár).

A Kárpátokon kívüli területeken 11 állami és 11 magángyűjtemény van, mint például a Bukaresti Gyógyszerészeti Kar gyűjteménye, a Craiovai Múzeum gyűjteménye, Konstanca, Galac, Braila, Pitest, Foksány és Ploiesti városokban leginkább a gyógyszertári vállalatok, gyógyszer lerakatok tulajdonában.

Országos szinten a múzeumi tárgyak alacsony számára magyarázat lehet az érdektelenség, nemtörődömség mellett a magánpatikák államosításával együtt járó tárgyak megsemmisítése, elpusztítása, elkallódása, és a reprivatizáció (1990 után) idején tapasztalt visszaélések.

A segesvári múzeum megalakulása dr. Joseph Bacon (1857-1941) nevéhez fűződik, aki orvos és szenvedélyes gyűjtő volt. Az általa összegyűjtött régiségeket először az Alt Schässburg – régi Segesvár – elnevezéssel állította ki 1899-ben. **Több segesvári értelmiségi csatlakozott hozzá, és segített a múzeum első kollekciója összeállításában, rendszerezésében. Kimagasló volt ezek közül Julius Misselbacher, akinek felmenői között gyógyszerészek is voltak. Ő készítette el a város 1735-ös arculatát megőrző vár makettjét, amely ma is megtekinthető a múzeum első szintjén.**

Jelentős segítség volt még Andreas Wolfgang Lingner gyógyszerész, a Sas patika akkori tulajdonosa.

A Segesvári Történelmi Múzeum, melynek része a Patikamúzeum, fő székhelye az Óratorony, amely a lankásan emelkedő hegyoldalon megtelepült város keleti bejáratát képezte. **Az Óratorony a vár és a város szimbóluma** már felépítése – a 14. század – óta. Jelenlegi formáját az 1676-os nagy tűzvész után nyerte el, amikor is újraépítették, majd 1895-ben restaurálták.

A 15. századtól a város szenátusa működött benne. Legfőbb látványossága az óra, amelyet e körbeforgó figurákkal együtt Johann Kirschell készített 1648-ban. Az Óratorony a 19. Század közepén elveszítette stratégiai szerepét, egy modern intézménynek, a helyi múzeumnak adott helyet. **Az Óratoronyban tematikus termek találhatóak: régészet, néprajz, foglalkozások – céhek, kerámia, bútorzat és gyógyszerészeti múzeum részlegekkel.**

Az első emeleten archeológiai részleg és J. Bacon emlékkiállítás található.

A második emeletén van a patikamúzeum és az orvosi eszközök kiállítása egy 6x6 méteres teremben. **A múzeumban található gyógyszerészeti tárgyak és eszközök főleg a Sas (Adler) patikából származnak, Lingner Andreas Wolfgang a patika egykori tulajdonosa adományozta a patika felújítása alkalmával az „elavult” anyag védelme és megőrzése érdekében.**

Lingner gyógyszerész adománya fából, üvegből, porcelánból és fajanszból készült patikai edényeket, tárgyakat, bútorokat, mérlegeket, laboratóriumi eszközöket tartalmaz a 18-19. századból.

A múzeum egyik legértékesebb tárgya volt a már említett Andreas Bertram gyógyszerész színes, aranyozott szálakkal hímzett bőrből készült gyógyszeres doboza a 17. század második feléből. A bőrtokot 1957-ben még lefényképezték, ma már nem létezik, a múzeum akkori alkalmazottai közömbössége miatt. A doboz 20-25 cm hosszú, 5-6 cm széles és 9-10 cm magas volt, rajta Andreas Bertram névvel. Egykori tartalma ismeretlen számunkra, de valószínű több kisméretű patikai edény is elférhetett benne.

A patikamúzeum részlegesen a bejáratától balra álló asztalon levő **üvegszekrényben** Segesvár környéki **ásatások alkalmával előkerült ókori, gyógyítással kapcsolatos tárgyak** láthatók, különböző méretű **kerámiatégelyek, mérlegtányér, spatula.** A bal oldali fal mentén elhelyezett első asztalon **szintén üvegszekrényekben** vannak kiállítva az **orvosi és gyógyszerészeti könyvek,** mint például az 1770-ben kiadott „Dispensatorium

farmaceuticum”. A **következő** asztalon elhelyezett **üvegszekrényben** különböző méretű **gyógyszeresdobozok** vannak kiállítva, egy **homeopata készlet** mellett a 18. századból. **A homeopata – hasonszenvi – gyógymódnak Erdélyben is sok híve lehetett**, annál is inkább, mert Hahnemann hosszabb időt töltött Szebenben, olyan városban, amellyel Segesvárnak mindig szoros kapcsolata volt.

A **bejárattal szemben** fekvő fal mellett helyezték el a hosszú, hat rekeszes, egyenként **4 polcos üvegtrint**. A vitrin első öt rekeszében a 18. századból származó különböző anyagokból készült **patikai edények, mérleg, laboratóriumi készülékek, mikroszkóp, patikai eszközök vannak elhelyezve**, amelyek a Sas patikából származnak. A hatodik rekeszben **orvosi, sebészeti, nőgyógyászati és fogászati eszközök** vannak kiállítva.

Az első három üvegszekrényben foglalnak helyet a **patikai edények**, amelyek **kidolgozása** keletkezésük idejéhez és körülményeihez képest **igényes, szinte művészi**. A múzeum gyűjteménye 137 ilyen patikaedényből áll, amelyek **fából, üvegből és fajanszból** készültek.

I.

Az **esztergált fából készült edények** az első **üvegtárlóban**, négy polcon vannak elhelyezve, összesen 30 darab, felülről lefele haladva az első polcon öt darab, a 18. század közepén készült, a második és harmadik polcon 14 db, a 18. század végén készült és az alsó, negyedik polcon 11 db, a 19. század elején készült. **Növény és ásványi eredetű porok tárolására** használták.

A 18. század első felében és közepén készült faedények feketére festettek, henger alakúak, gömbölyű alakjuk van, és jól záró, sima, enyhén ferde fedelük van. **Az edényeken sárga kartusban rövidített feliratok utalnak tartalmukra**. A feliratok kissé elmosódott vörös kezdőbetűket követő fekete betűkből állnak. A porok alkémiás jele vörös színnel van feltüntetve, a feliratok fölött. Az edények magassága 10-19 cm között váltakozik, átmérőjük

7-9 cm. **Ezeket az edényeket főleg növényi eredetű anyagok tárolására használták**, mint pl.:

- Hell(eborus)/Al(bus) (a zárójelben levő rész kiegészítés, nem része a feliratoknak)
- Pulv(is)/Uvae(ursi)
- Pulv(is)/Hellebori/ Nigri
- Pulv(is)/Bellado(nae) Fol(iorum) stb.

A 18. század végén készült faedények – szám szerint 14 – **magasabbak, mint az előbbieik, aljuk és fedelük domborúak**. Aljuk kétrétegű, köztük öv domborodik ki. Ezeken az edényeken egymással átellenben két sárga színű, alakjában különböző kartus van. Feliratukban megjelennek a kisbetűk is a nagybetűkkel átellenben. Az edények magassága 20 cm, átmérőjük 9 cm. Feliratuk a következő tartalomra utal:

- Pulv(is)/Canororum L(apides)
- Pulv(is)/Salvie
- Pulv(is)/Alumin(is)/Ust(um)
- Pilulae/Perpetuae stb.

A 19. században készült faedények alja homorú, henger alakú testük és fedelük lakkozott, kiemelt csíkkal megjelölt. Fedelük is homorú szélűek, jól zárnak. A feliratok nagybetűvel készültek. A 11 db edény magassága 14-18 cm, átmérőjük 8-9 cm. Néhány példa a tartalmukból:

- Gal/Banum
- Pulv(is)/Colomb(o)/Rad(icis)
- Ca/Techu
- San/Daraca stb.

II.

Fajanszból ónmázás kerámiákból készült patikaedény 40 van, kenőcsök, növényi kivonatok (szirupok, olajok, paszták, gyanták) tárolására használták. Nagyobb részük csőr nélküli, de van **köztük 4 db csőrrel ellátott is.** Henger alakú, fehér vagy krémszínű edények, rövid, kiszélesedő talppal, amely mintegy öv domborodik ki. Fedelük domború, gömb alakú fogantyúval vagy sima (a csőrös edények esetében) ugyanolyan fogantyúval. Testükön ovális kartusban van a felirat. A piros kezdőbetűket fekete betűk követik, több edényen két megnevezés is van, általában ugyanazon készítmény különböző megnevezése (szinonimája).

Néhány edényen kis és nagybetűs megnevezések is vannak. A csőrös edényeken négyszögű kartusban vannak a feliratok. A kartus két ága találkozásánál barna

színű, nyitott szárnyú sas van festve. Az edények méretei: magasságuk 17 cm, aljuk 10,5 cm, fedelük 7,5 cm átmérőjű. Példák a feliratokra:

- Ol(eum)/ Chamomillae
- Ol(eum)/ Scorp/ ion(is)
- Syr(upus)/ Foeniculi
- Ox(ymel)/ Simplex
- Extr(actum)/ Acori/ Rad(icis)
- Extr(actum)/ Salviae/ Herb(ae)
- Ungu(entum)/ Alb(um)/ Simpl(ex)
- Axungia/ Haminis és Pulpa/ Tamarind(orum)
- Axungia/ Canis
- Cerat(um)/ Fus(cum) és Ol(eum)/ Lauri
- Pulp(a)/ Prunor(um) stb.

III.

A múzeum tulajdonában levő 67 üvegedény a harmadik rekeszben kapott helyet. Ezek a **kétfejű sassal díszített, kartusos, dugós edények is a 18. század végén készültek, porok és folyadékok tárolására** szolgáltak. **Ezek a hatóanyagok főleg növényi eredetűek.** A porok megőrzésére 27 db patika edény van. **Színtelen, öntött üvegből**

készültek, csiszoltak, jól záró dugóik szélesebbek, rajtuk hasáb alakú fogantyúval. Az üvegek válla lekerekített, kissé kiemelkedő, teste henger alakú, alja egyenes és vastag. Az üveg nyakrésze is henger alakú, rövid és viszonylag széles, vastos. **Az edényre kétféjű, koronás (osztrák) sas van festve, lábán a hatalom jeleivel: karddal és királyi almával. A sas fekete színű, de csőre, lábai és a hatalom jelképei sárga színűek, vékony vörös vonallal megjelölve. A korona és a szalag, amely mintegy odaerősíti a koronát a sas fejekhez vörös színűek, sárga kereszttel és sugarakkal. A sas testén egy nagyjából kör alakú kartus van, két vörös vonallal, köztük sárgával kitöltött résszel díszítve.** A kartus fehér alapjára írták fel nagybetűvel a benne levő gyógyhatású anyag nevét, az első betű minden esetben vörös, a többi fekete színű. Az edények méreteiben kisebb különbségek vannak, általában magasságuk 12 cm dugóval, ill. 9 cm dugó nélkül, alapjuk átmérője 5,7 cm, nyaki részüké 4 cm, míg szájuk 6,5 cm. Néhány példa a feliratokból:

- Pulvis/ Bacar(um) Lauri
- Pulvis/ Ipeca/ cuanhae
- Pulvis/ Antimonii
- Pulvis/ Jalappae
- Flores/ Benzoës
- Flores/ Sulfuris
- Sapo/ Medicinalis stb.

A folyadékok tárolására szolgáló üvegedények is öntött, átlátszó üvegből készültek. 37 db van belőlük, amelyek közül 6 db kisebb méretű. Jellemző ezekre az edényekre, hogy lekerekített vállúak, aljuk vastag, középen vájt. Hengeres, vékony, az edény nagyságához mérten rövid nyaki résszel rendelkeznek. Csiszolt, jól záró dugójuk sokoldalú, facettált.

Az edények nagyjából hasáb alakúak, rajtuk az ovális kartus hasonló a portartó üvegedényekéhez, két vörös köztük sárga vonallal körülhatárolva, aljuk a hatalom jelével ellátott kétféjű, kiterjesztett szárnyú koronás sassal. Feliratuk fehér alapon vörös kezdőbetűkből, majd fekete betűkből áll.

A nagyobb edények méretei:

magasságuk dugóval 19 cm, a nélkül 17 cm, alapja 8,8x6,8 cm, nyakátmérője 3 cm. A kisebb folyadékedények méretei: magasságuk 15 cm, alapjuk 8,8x6,8 cm, a betűk karakterei is különböznek a nagyobb méretűekétől. Példák az üvegek tartalmára:

- Spirit(us)/ Jenupe/ri
- Spirit(us)/ Menthae
- Spirit(us)/ Lavandu/le
- Tinct(ura)/ Digita(lis)
- Tinct(ura)/ Acori
- Tinct(ura)/ Hellebo/ri
- Acid(um)/ Nitricum/ Dilutum

- Liq(uor)/ Ammoniae/ Pure stb.
- Ol(eum)/ Petrae
- Ol(eum)/ Papaver(is)/ alb(um)
- Ol(eum)/ Spicae

A negyedik rekeszben kiállított tárgyak közül látványosabb tárgyak: egy felfüggesztett kisebb **patikai mérleg lapos súlyokkal** és súlykészlettel a 18. századból, mellette több patikai **laboratóriumi üvegedény**, két és három párhuzamos nyakkal, **mérőhenger, lombik, szikvíz előállító üveg szifonfejjel, védő fémhálóval.**

A következő – ötödik – rekeszben a **lepárlókészülék** mellett patikai műszerek – **fecskendő, bélmosó klízmák, beöntők** – vannak kiállítva. Ezek alatt **orvosi, sebészeti, ortopéd (amputáló) eszközök** láthatók.

A hatodik rekeszben **mikroszkóp, sebészeti, nőgyógyászati eszközök** vannak, legalsó polcán **fogászati eszközök** tekinthetők meg a 18-19. századból. A kiállító terem jobb oldali falán nagy **patikai mérleg, fémmozsarok** láthatók a 18. századból, aztán kisebb méretű

festett patikai szekrény mellett a 19-20. századból származó **folyadék és poredények** vannak kiállítva.

Végül a bejárattól jobbra egy nagyobb méretű **reneszánsz – toszkán szekrény** látható.

A segesvári patikamúzeumban összesen 570 kiállított tárgy tekinthető meg. A múzeumnak helyet adó impozáns **Óratorony, Segesvár várpiaca közelében**, messziről felhívja az ide látogatók figyelmét. A **benne levő patikamúzeumnak** is köszönhetően a múzeum 2013 folyamán 130.000 látogatót fogadott, ami hazai, de talán nemzetközi viszonylatban is jónak tekinthető.

Reméljük, hogy a következő években ez a szám tovább nő, és **a patikamúzeum jelentősen hozzájárul Segesvár hagyományos, kulturális idegenforgalmához.**

Összeállította: Veress László főgyógyszerész

Fényképezte: Veress Zsombor gyógyszerész

Munkahelyük: Segesvár, Rubin gyógyszer

Forrás: <http://www.gyogyszeresztortenet.hu/wp-content/uploads/2014/03/A-segesv%C3%A1ri-patikam%C3%BAzeum.pdf>